

Training Adult Trainers in Education for Democratic Citizenship
Formarea formatorilor în domeniul educației adulților pentru cetățenie democratică

Elena Narcisa FETESCU
Colegiul Economic Administrativ Iași, Romania

Abstract

The article illustrates the evolution of the implementation process of adult education programs, training of trainers in the domain of education for democratic citizenship, from the '90 until present. The need for training trainers of democratic citizenship is fully acknowledged, but the attempts for a systematic and concrete action to bolster the initial and continuous development of the teachers are sporadic and inconsistent, given the absence of a structure and supplementary support mechanisms. The principles and competencies specific for democratic citizenship education intertwine with the adult education strategies, but an essential role is also played by the following aspects: civic activism, engaging in managing public affairs, changing the attitude of public institutions and of the governmental structures.

1. Educația adulților pentru cetățenie democratică

1.1. Ce este cetățenia democratică?

Conceptul de “cetățenie” este unul din principiile de bază ale epocii moderne și ale regimului democratic, având un conținut politic, dar și unul juridic. Conținutul politic al conceptului de cetățenie se referă la faptul că cetățenia este un drept al Cetății, definind statutul personal al unui individ, iar conținutul juridic se referă la ansamblul de drepturi subiective pe care un individ le poate invoca.

Cetățenia constituie “*unul din instrumentele cel mai adesea utilizate pentru a stabili între popoare autonome, organizate în state suverane, legături politice și juridice care să le exprime solidaritatea*” (Paul Magnette, 1986).

Cetățenia presupune apartenența la o comunitate, ceea ce înseamnă drepturi și îndatoriri, în special drepturi politice. “*În acest sens, cetățeanul este întotdeauna co-cetățean, cineva care trăiește împreună cu alții (...) Cetățeanul și cetățenia există în spații democratice, spre exemplu în spațiile în care persoanele au drepturi și demnități egale și unde legea este făcută de oameni pentru oameni. Egalitatea politică și juridică, împreună cu principiul ne-discriminării, se combină cu urmărirea maximului de extindere a libertăților. Cetățeanul este o persoană care are drepturi și îndatoriri într-o societate democratică. Primul drept este acela de a stabili legea; prima îndatorire este aceea de a respecta legea, exercitându-și libertatea, dezvoltându-și inițiativele, organizându-și relațiile cu ceilalți în cadrul definit de lege.*” (François Audigier, 2000).

Cetățenia democratică este o “deprindere” de care toată lumea are nevoie. Un cetățean preocupat de democrație are cunoștințe despre regulile de bază ale societății, despre procedura de vot, dar nu numai atât. Cetățenia democratică este, de asemenea, deprinderea de care avem nevoie să trăim bine în familie și în comunitate; ea ne arată cum să rezolvăm conflictele într-o manieră amiabilă și echitabilă, cum să negociem, cum să găsim un limbaj comun și cum să fim siguri că drepturile noastre sunt respectate.

1.2. Ce este Educația pentru Cetățenie Democratică (ECD)?

Perioada anilor '90 s-a caracterizat prin transformări istorice (tranzițiile post-comuniste, criza statului bunăstării, globalizarea economică și culturală) care au influențat evoluția conștiinței civice și a educației pentru cetățenie. În această perioadă a avut loc o depreciere a valorilor fundamentale ale epocii moderne (munca, societatea de masă și statul național) dar și renașterea virtuții cetățenești. De fapt, așa cum remarcă Cezar Bîrzea (2000) “*în toate perioadele caracterizate de crize și dileme, idealul cetățenesc a fost invocat ca o speranță, ca o soluție sau ca un nou proiect al civilizației*”. În aceste condiții, educația pentru cetățenie este considerată ca cel mai eficace mijloc pentru stabilirea unui nou contract social, bazat pe drepturile și îndatoririle cetățenilor, care ar reinstaura coeziunea socială și solidaritatea bazată pe ordinea morală.

“*Educația pentru cetățenie democratică este ansamblul de practici și activități al căror scop este ca tinerii și adulții să fie mai bine pregătiți pentru a participa activ la viața democratică prin asumarea și exercitarea drepturilor și îndatoririlor (responsabilităților) lor în societate*” (Cezar Bîrzea, 1996).

Educația pentru cetățenie democratică se realizează prin abordări educaționale multiple, intercorelate, cum sunt: educația civică, educația pentru drepturile omului, educația interculturală, educația pentru pace, educația pentru dezvoltare durabilă, educația globală, educația pentru mediu etc.

Educația pentru cetățenie democratică acoperă sau ar trebui să acopere toate formele de învățământ, de la copii până la tinerii adulți din învățământul preuniversitar și cel universitar, precum și educarea adulților, pregătirea profesională și pregătirea la locul de muncă. Educația pentru cetățenie democratică este o parte a educației formale și informale, o preocupare nu numai a școlilor, dar și a ONG-urilor, sectorului asociativ, autorităților locale, regionale și a mass-mediei.

Consiliul Europei a manifestat și manifestă o preocupare constantă în domeniul educației pentru cetățenie democratică. Astfel, în Anexa la Recomandarea Comitetului Miniștrilor către statele membre cu privire la educația pentru o cetățenie democratică, sunt precizate principiile, obiectivele, conținutul și metodele de educație pentru o cetățenie democratică.

1.3. Obiectivele și conținutul educației adulților pentru cetățenie democratică

Nucleul educației pentru cetățenie democratică îl reprezintă formarea adulților pentru a deveni cetățeni informați, activi și

responsabili. Astfel de cetățeni sunt:

- conștienți de drepturile și responsabilitățile lor;
- informați cu privire la lumea politică și socială;
- activi în cadrul comunității în care trăiesc;
- responsabili în acțiunile pe care le exercită în calitate de cetățeni.

Obiectivele educației adulților pentru cetățenie democratică vizează cunoștințe, capacități, atitudini și valori.

Cunoștințe și reprezentări:

• Concepte cheie-libertate, justiție, egalitate, demnitate umană, non-discriminare, democrație, cetățenie, drepturi și responsabilități, lege, stat de drept;

- Cunoașterea modului de funcționare a instituțiilor democratice;
- Familiarizarea cu instrumentele naționale și internaționale de protecție a drepturilor omului;
- Înțelegerea drepturilor omului în viața cotidiană.

Capacități:

• Comunicarea activă – capacitatea de a asculta puncte de vedere diferite, de a-și apăra poziția personală și a altor persoane;

• Gândirea critică – procurarea informației relevante, evaluarea critică a experiențelor, sensibilitatea față de prejudecăți și discriminări, recunoașterea diferitelor forme de manipulare, luarea de decizii pe bază rațională;

- Cooperare, interacțiune și rezolvarea pașnică a conflictelor;
- Participarea și organizarea unor activități sociale;
- Promovarea și apărarea drepturilor omului.

Atitudini și valori:

- Responsabilitatea față de acțiunile proprii, preocuparea pentru dezvoltarea personală și schimbare socială;
- Acceptarea și aprecierea diversității;
- Empatia și solidaritatea cu alții și dorința de a sprijini pe cei ale căror drepturi sunt amenințate;
- Sentimentul demnității umane, a valorii personale și a celorlalți;
- Încredere și onestitate, angajament față de adevăr;
- Justiția socială, dorința de a activa pentru idealurile libertății, egalității și a respectului pentru diversitate.

2. Formarea formatorilor în domeniul educației adulților pentru cetățenie democratică

2.1. Necesitatea formării formatorilor în domeniul educației adulților pentru cetățenie democratică

În timp ce necesitatea de a avea cetățeni activi, informați și responsabili este general acceptată, datele actuale sugerează existența unei diferențe reale între “retorica” referitoare la necesitatea educației pentru cetățenie democratică și ceea ce se întâmplă în realitate în practică.

Acest fapt a fost confirmat și de *Studiul pan-european privind politicile de educație pentru cetățenie democratică* (2004). Concluzia Studiului este că: “*în ciuda importanței care i se acordă în documentele de politici, schemele de formare a cadrelor didactice nu sprijină îndeajuns implementarea educației pentru cetățenie democratică*”. Studiul a descoperit că, în general, există prea puține acțiuni sistematice de susținere a dezvoltării profesionale inițiale și continue a profesorilor în domeniul educației pentru cetățenie democratică. Inițiativele referitoare la educația pentru cetățenie democratică în cadrul educației inițiale a profesorilor, în cazul în care acestea au existat, au fost în mare măsură de natură generală. Rareori au existat cazuri în care schemele de formare a profesorilor în domeniul educației pentru cetățenie democratică au fost incluse într-un program guvernamental.

Recunoașterea rolului pe care îl are educația pentru cetățenie democratică în pregătirea indivizilor pentru a acționa ca cetățeni activi și responsabili extinde responsabilitățile profesorilor și aduce noi provocări pentru aceștia. Unele dintre aceste provocări au fost semnalate, încă din 1987, la a XV-a Conferință permanentă a miniștrilor educației la Reuniunea Consiliului Europei de la Helsinki. *Hotărârea privind noile provocări pentru cadrele didactice și educația acestora* atrage atenția asupra modalităților de sprijin și de încurajare de care au nevoie profesorii, în formarea lor inițială și continuă, pentru familiarizarea cu educația pentru drepturile omului și cetățenie democratică.

Până în prezent, încercările de a furniza acel tip de formare completă, interdisciplinară și dinamică de care au nevoie cadrele didactice au fost doar limitate și sporadice. În consecință, există o nevoie clară de dezvoltare a unor sisteme mai eficiente de formare în domeniul educației pentru cetățenie democratică, atât la nivelul formării inițiale, cât și al formării continue.

2.2. Formarea inițială și continuă în domeniul educației adulților pentru cetățenie democratică

În cadrul formării inițiale și continue a profesorilor este necesar să fie introduse cursuri specifice cu privire la educația adulților pentru o cetățenie democratică. Formarea inițială și continuă trebuie să prilejuiască punerea în aplicare a mijloacelor și metodelor care să conducă la:

- înțelegerea dimensiunilor politice, juridice, sociale și culturale ale cetățeniei;
- dobândirea capacității de a lucra într-un mediu interdisciplinar;
- cunoașterea pedagogiei interculturale, a managementului proiectelor și a metodelor de evaluare specifice educației pentru o cetățenie democratică;
- exploatarea mediei și a noilor tehnologii de informare ca instrumente în contextul educației pentru o cetățenie democratică.

Oricâte beneficii ar aduce cursurile de formare, pentru ca formarea inițială și continuă în domeniul ECD pentru adulți

să fie cu adevărat eficientă, sunt necesare structuri și mecanisme de sprijin suplimentare. Selectăm câteva din structurile și mecanismele propuse de Rolf Gollob (Rolf Gollob *et al.*, 2004) pentru formarea inițială:

- *practica în instituții de formare specializate*, pentru dobândirea experienței în ECD printr-o varietate de situații;
- *standarde sau competențe specifice educației pentru cetățenie democratică*: este util să se identifice un set de standarde sau de competențe specifice ECD care să permită accesul la profesiunea didactică;
- *monitorizarea calității*, ceea ce presupune existența unor mijloace de evaluare a măsurii în care activitățile de formare inițială în domeniul ECD asigură posibilități adecvate pentru ca profesorii debutanți să îndeplinească aceste standarde; concret, este necesar un sistem de control sau de asigurare a calității în instituțiile sau organizațiile care furnizează programe de formare;

Structuri și mecanisme propuse de Rolf Gollob pentru formarea continuă:

- *materialele de formare*: materialele pentru formarea continuă în ECD se pot găsi pe Internet sau pot lua forma unui pachet pentru învățământul la distanță ori a unui manual specializat;
- *acreditare și calificări*: scopul acreditării este de a-i motiva pe profesori pentru a urma voluntar o activitate de formare, legând dezvoltarea competențelor de dezvoltarea carierei;
- *asociație profesională*: înființarea unei asociații profesionale în domeniul ECD pentru adulți ar putea sprijini activitățile de formare în acest domeniu prin organizarea cursurilor, seminariilor și atelierelor pentru diseminarea activităților de cercetare, prin înființarea unor rețele locale de practicieni, prin publicarea unui newsletter sau buletin electronic etc.

2.3. Caracteristici ale formării formatorilor în domeniul educației adulților pentru cetățenia democratică

Formarea formatorilor în domeniul ECD pentru adulți trebuie să fie: activă; relevantă; bazată pe colaborare; interactivă; critică; participativă.

a) Învățarea activă

În formarea profesorilor trebuie să se pună accent pe învățarea activă, prin acțiune. Oamenii învață despre democrație și despre drepturile omului nu numai din ce li se spune despre aceste noțiuni, ci experimentându-le. Învățarea activă poate fi o modalitate stimulatoare și motivantă și poate aduce rezultate durabile pentru adulți, întrucât aceștia sunt direct implicați.

b) Relevanța

Activitățile de formare în domeniul educației pentru cetățenie democratică trebuie să se focalizeze pe situații din viața reală, pe acele aspecte care îi preocupă pe cetățeni, cum ar fi apărarea drepturilor omului, conflictele, mediul etc.

c) Lucrul în grup

În formarea profesorilor este indicat să se utilizeze și învățarea prin cooperare deoarece în acest fel este posibil schimbul de experiență, iar prin împărtășirea opiniilor cresc șansele pentru rezolvarea problemelor apărute.

d) Metodele interactive

Metodele interactive sunt importante deoarece constituie o modalitate de a încuraja profesorii să se implice în propriul proces de formare.

e) Gândirea critică

Formarea în domeniul ECD pentru adulți va încuraja profesorii să reflecteze asupra tematicii ECD, ceea ce este important întrucât ajută profesorii să învețe cum să îi sprijine pe adulți să gândească, nicidecum să aștepte soluții “de-a gata”.

f) Participarea

Profesorii trebuie încurajați să fie activi prin alegerea sarcinilor de lucru, prin evaluarea propriilor puncte forte și a punctelor slabe, devenind astfel mai responsabili pentru propria lor formare.

2.4. Competențe necesare profesorilor pentru educarea adulților în spiritul cetățeniei democratice

Competențele de care au nevoie profesorii pentru educarea adulților în spiritul cetățeniei democratice se pot grupa astfel:

a) *Cunoștințe de specialitate* Profesorii trebuie să știe care sunt principiile, scopul și obiectivele ECD, să cunoască și să înțeleagă adulții, care sunt capacitățile, valorile și atitudinile pe care trebuie să și le formeze aceștia. Pentru aceasta, profesorii au nevoie de cunoștințe din domeniul dreptului, științelor sociale, psihologiei, pedagogiei; coroborând aceste cunoștințe vor putea realiza un echilibru între dobândirea cunoștințelor, dezvoltarea capacităților și a valorilor.

b) Metode de predare

Alegerea metodelor adecvate de predare reprezintă unul din cele mai importante aspecte de formare în domeniul ECD.

c) Competențe sociale

De o deosebită importanță pentru profesor este relaționarea: prezența efectivă și ascultarea activă, selectarea căilor și mijloacelor adecvate, adaptarea la situații noi și neprevăzute, identificarea particularităților individuale și de grup ale interlocutorilor, medierea și negocierea conflictelor, adecvarea comportamentului în raport cu interlocutorii.

d) Competențe de management

Pentru a stabili un mediu de învățare corespunzător, profesorii vor crea un climat lipsit de tensiuni, creând adulților posibilitatea de a vorbi fără riscul de a fi ridiculizați. De asemenea, profesorii trebuie să știe cum să abordeze aspectele controversate sau sensibile, încurajându-i pe adulți să-și exprime ideile dar făcându-i să înțeleagă că trebuie să respecte în același timp puncte de vedere diferite de ale lor.

e) Dezvoltarea profesională

Având în vedere natura dinamică a educației pentru cetățenie democratică, este necesară reactualizarea periodică și inovația în domeniul competențelor, în special în ceea ce privește cunoștințele referitoare la ECD, cât și metodele de predare și învățare.

2.5. Educația pentru cetățenie democratică prin prisma strategiilor de formare a adulților

Scopul ECD este de a pregăti oamenii pentru a trăi ca cetățeni activi într-o societate democratică, informați și responsabili. Următoarele principii de bază sunt esențiale pentru abordarea specifică a educației adulților pentru cetățenie democratică:

- educația pentru cetățenie democratică nu înseamnă doar asimilare de cunoștințe, ci și înțelegere, capacități și aptitudini, valori și dispoziții; este foarte importantă cunoașterea modalităților și formelor în care adulții învață atitudini, valori și comportamente civice;

- cetățenia activă se învață cel mai bine prin acțiune și nu prin predici (prelegeri) – adulții au nevoie să li se ofere oportunități pentru a explora ei înșiși cetățenia democratică și drepturile omului, nu să li se spună cum să gândească;

- adulții trebuie încurajați să-și exprime opiniile, punctele de vedere, fiind ajutați astfel să-și dezvolte capacitatea de argumentare.

Profesorii trebuie să fie capabili să angajeze adulții în activități care le permit să acționeze ca cetățeni responsabili. De asemenea, trebuie să știe să trezească interesul adulților în dezbaterile temelor de actualitate, pentru a-i ajuta să se implice.

Deoarece mulți oameni au probleme sau se simt inhibați în participarea activă în cadrul societății, formatorii pot găsi modalități de a-i motiva sau de a dezvolta activități după cum urmează:

- învățarea despre drepturile și obligațiile fiecărui cetățean;

- implicarea în probleme de mediu înconjurător;

- angajarea în învățarea interculturală;

- cooptarea mai multor generații pentru a învăța unele de la altele și/sau pentru a lucra împreună;

- explorarea unor moduri de sprijinire a învățării ECD pentru oamenii cu dizabilități;

- promovarea includerii sociale într-o societate multiculturală;

- egalitatea în drepturi a femeilor cu bărbații etc.

Atenție specială se va acorda parteneriatelor educative care implică o participare activă a persoanelor adulte și care demonstrează în mod clar că au potențial pentru a juca un rol de catalizator în schimbul și diseminarea experiențelor și bunelor practici.

Următoarea listă conține contexte de învățare non-formală sau informală în educarea adulților:

- implicarea părinților în activitățile școlare: în Consiliile părinților, ca și în alte activități specifice în care sunt implicați părinții, aceștia își dezvoltă conștiința civică și responsabilitatea;

- implicarea adulților în proiecte de dezvoltare comunitară: în proiectele finanțate de Banca Mondială sau de Uniunea Europeană, cetățenii participă la diseminarea informațiilor, discuții și la luarea deciziilor;

- participarea adulților la școlile de vară organizate de sindicate sau organizații non-guvernamentale, unde se practică noi tehnici de predare: problematizarea, dezbaterile, munca în echipă etc.

- educarea adulților prin campaniile media: campaniile recente au încercat să pună accentul pe conștientizarea unor probleme acute: discriminarea, violența domestică, abuzul de alcool, consumul de droguri, criminalitatea etc.

În ceea ce privește educația adulților din România pentru cetățenia democratică, pot fi notate eforturi mai puțin sistematice și coerente. Ar trebui investite mai multe resurse pentru a construi un sistem de educație a adulților mult mai elastic și care ar trebui să se focalizeze pe formarea atitudinilor și aptitudinilor civice. Educația adulților pentru cetățenie democratică ar trebui făcută în cadrul proiectelor mari de construire a responsabilității pentru cetățenii în situații frustrante.

În România se remarcă de asemenea un slab sector al voluntariatului și al ONG-urilor. Pentru ca ONG-urile să devină mai atractive pentru noi membri și să stimuleze cetățenia activă, acestea trebuie să fie mai atente la nevoile locale și să se bazeze mai mult pe voluntariat.

Se poate afirma că educația pentru cetățenie democratică a adulților din România se dovedește a fi mai dificilă; pasivitatea sau nepregătirea pentru asumarea responsabilităților sunt atributele mentalităților, unei culturi și unui habitus specifice, care au fost internalizate în timpul regimului comunist. Câteva soluții ale acestor probleme ar fi: ridicarea interesului pentru activism civic și implicare în gestionarea chestiunilor publice, îmbunătățirea reputației organizațiilor civile, schimbarea atitudinii instituțiilor publice și structurilor guvernamentale.

Bibliografie

Audigier, F. (2000), *Concepte de bază și competențe esențiale referitoare la educația pentru cetățenie într-o societate democratică*, Consiliul Europei, Strasbourg.

Bîrzea, C. (1996), *Education for Democratic Citizenship*, Council of Europe, Strasbourg.

Bîrzea, C. (2000), *Educația pentru cetățenie într-o societate democratică: o perspectivă a educației permanente*, Consiliul pentru Cooperare Culturală, Strasbourg, 2000.

Gollob, R., Huddleston, E., Krapf, P., Salema, M.H., Spajic-Vrkas, V. (2004), *Manual pentru formarea cadrelor didactice în domeniul educației pentru cetățenie democratică și al educației pentru drepturile omului*, Consiliul Europei, Strasbourg.

Heydt, J.-M. (1999), *Education à la citoyenneté démocratique. Des mots et des actes. Une enquête des ONG*, Conseil de l'Europe, Strasbourg, Doc. DECS/EDU/CIT(99)52.

Loghin, S. (2000), *Cetățenie și implicare socială*, Universitatea București. Magnette, P. (1986), *La citoyenneté*, PUF, Paris.

*** (2002), *Recomandarea Rec(2002)12 a Comitetului Miniștrilor către statele membre cu privire la educația pentru o cetățenie democratică*.

*** (2004), *All-European Study on ECD Policies*, Consiliul Europei, Strasbourg, DGIV/EDU/CIT, p.22.

*** *REPERE - Manual de educație pentru drepturile omului cu tineri*, elaborat de Direcția de Tineret a Consiliului Europei, în cadrul programului *Human Rights Education*.

Adrese de internet: <http://www.old.edu.ro/aece.htm>.